

سبک و اختاری سه مداح سنتی

«علی آهی، سیدرنج مزیا، غلامرضا سازگار»

دکتر مجید طاهری

سرشناسه: طاهری، مجید، ۱۳۵۴-

عنوان و نام پدیدآور: سبک ساختاری سه مداح سستی: علی آهی، سیدرضا

مؤید، غلامرضا سازگار/مجید طاهری.

مشخصات نشر: تهران: طاماه، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۶۸ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۷۱۱-۳-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۴۶-۴۹.

موضوع: آهی، علی، ۱۳۰۷-

موضوع: مؤید، سیدرضا، ۱۳۲۱-۱۴۰۱.

موضوع: سازگار، غلامرضا، ۱۳۱۱-

موضوع: مدیحه و مدیحه سرایی اهل بیت (علیهم السلام) -- تاریخ و نقد.

Laudatory poetry of Ahli-Bayt -- History and criticism*

مداحان -- ایران

*Laudatorists -- Iran

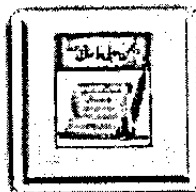
رده بندی کنگره: BP۲۶۱/۸

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۷۵۷

شماره کتابشناسی ملی: ۹۹۷۱۸۳۳

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

نوبت چاپ: اول - تیراژ: ۱۰۰۰

۱	مقدمه
۳	پیشینه این مطالعه:
۷	مبانی نظری
۷	۱. سبک ساختاری
۱۲	۲. معرفی سازارها
۱۷	۳. مداح و مداحی: تعریف و پیشینه
۲۳	۴. قصاید مدحی
۲۵	۵. معرفی شاعران و مداحان سستی
۲۵	علی آهی
۲۷	سیدرضا مؤید
۲۸	غلامرضا سازگار
۳۰	یافته‌ها
۳۰	۱. سبک ساختاری علی آهی
۳۴	۲. سبک ساختاری غلامرضا سازگار
۳۹	۳. سبک ساختاری سیدرضا مؤید
۴۳	۴. نتیجه‌گیری
۴۶	منابع
۴۶	الف) منابع چاپی

٤٩ (ب) منابع برخط

٥٦ Abstract

www.ketab.ir

شاعران آیینی و مداحان سنتی در سبک‌های ادبی، به ویژه در زمینه ساختار، اشتراکاتی دارند. این اشتراکات ناشی از استفاده مداوم مداحان از اشعار آیینی و قالب‌های سنتی است. حفظ و جلوگیری از تحریف این اشتراکات اهمیت دارد. این پژوهش با روش کیفی-نظری و به شیوه کتابخانه‌ای و تحلیل محتوا، به بررسی اشتراکات ساختاری بین مداحی سنتی و قصاید مدحی فاطمی در شعر سه شاعر معاصر (علی آینی، غلامرضا سازگار و سیدرضا مؤید) می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که هر سه شاعر، قصاید مدحی فاطمی خود را با ساختار مرثیه‌ای که در بازبندی مجلس مداحی رایج است، به پایان می‌رسانند. این ساختار و ساختارهای مشابه آن، وجه اشتراک ساختاری بین مداحی سنتی و قصاید مدحی فاطمی را روشن می‌سازد. تحلیل سبک زبانی این ساختارها، یازده ساختار فرعی را آشکار می‌کند: توحیدی، مدحی، مذهب‌محلی، محاجه‌محلی، مرثیه‌ای، تغزلی، پندی، مفاخره‌ای، تحسری، انتظاری و تضرعی. روش ارائه شده در این کتاب، می‌تواند الگویی برای بررسی و بازیابی سبک‌های دیگر در شعر آیینی باشد.

جامعه در گذر زمان دائماً در حال تغییر و تحول است و این تغییرات گاه با سرعت زیاد و به مانند سیل، دستاوردها و تجربیات ارزشمند گذشته را با خود می‌برد؛ لذا حفظ و بهره‌گیری از این تجارب و دستاوردها در مسیر حرکت به سوی آینده، امری ضروری است. همانطور که گفته‌اند:

«وَالْعَلَىٰ مَحْظُورَةٌ إِلَّا عَلَىٰ مَنْ بَنَىٰ فَوْقَ بِنَاءِ السَّلَفِ»
 (وراوینی، ۱۳۹۶: ۳۱۱) یعنی «بزرگی جز به آن کس نرسد
 که کار را بر شالوده پیشینیان نهد.» مداحان سنتی در مدایح
 اهل بیت علیهم السلام از سبک‌ها و ساختارهای خاص خود بهره
 می‌برند. بسیاری از این مداحان خود شاعر نیز هستند و مطابق
 با ذوق و سلیقه مردم به سرودن مدایح می‌پردازند. شاعرانی
 که با روش‌های مداحی آشنا هستند نیز با الهام از این روش‌ها
 به سرودن شعر می‌پردازند؛ بنابراین در این زمینه شاهد دو نوع
 سبک نزدیک به هم هستیم:

- ۱- سبک ساختاری مداح در خواندن: این سبک به نحوه
 خواندن و اجرای مداح در مراسم مداحی اشاره دارد.
- ۲- سبک شاعر در چینش ساختارها: این سبک به نحوه
 چینش و نظم ساختارهای شعری در مدایح سروده شده توسط
 شاعران اشاره دارد.

با بررسی دیوان‌های شاعران آیینی و مداحان سنتی، در قضاید مدحی،
 می‌توان نوعی اشتراک در محور عمودی ساختارها، آیات مشاهده
 کرد. در این پژوهش، با انتخاب سه شاعر (علی آهی، سیدرضا مؤید
 و غلامرضا سازگار) که هم مداح هستند و هم شاعر، به بررسی یکی
 از انواع این سبک‌ها در شعرشان با دقت در چینش ساختارها و گاه از
 جهت زبانی پرداخته می‌شود.

این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از مطالعه
 کتابخانه‌ای و با بهره‌گیری از رهیافت‌های شهود میدانی انجام

شده است و به لحاظ زمانی به قصاید مدحی مداحان سنتی در دوره پس از انقلاب اسلامی می‌پردازد.

اهداف:

- بررسی سبک ساختاری مداحان سنتی در قصاید مدحی
- تحلیل چینه‌ساختارها در شعر سه شاعر مداح و شاعر (علی آهی، سیدرضا مؤید و غلامرضا سازگار)
- مطالعه سبک ساختاری مداحان سنتی با سبک شاعران آیینی در سرودن قصاید مدحی
- ارائه الگویی برای حفظ و بهره‌گیری از تجارب و دستاوردهای مداحان سنتی در شعر آیینی معاصر

پرسش‌های مهم:

۱. سبک ساختاری مداحان سنتی در قصاید مدحی چه ویژگی‌هایی دارد؟
۲. چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی بین سبک ساختاری مداحان سنتی و سبک شاعران آیینی در سرودن قصاید مدحی وجود دارد؟

پیشینه این مطالعه:

قصاید مدحی فراوانی درباره اهل بیت علیهم‌السلام در سال‌های پس از انقلاب سروده شده و مداحی سنتی تقریباً یک پدیده فراگیر در ایران است؛

اما به نسبت آنها، تحقیقات کمی در این موضوعات صورت گرفته است. برخی از پژوهش‌هایی که نزدیک به موضوع این مقاله انجام شده‌اند، عبارتند از:

- احمد رضایی و سمیه خورشیدی در مقاله: «سبک‌شناسی ساختاری غزل «تقویمها» و غزل «قسمت»» این دو غزل را در چهارچوب سبک‌شناسی ساختاری بررسی نموده و هدف آن تعیین تناسب اجزای متن با کل سازه‌های متن است که از طریق بررسی شکل و ساخت به محوایی‌رسد.

- ابراهیم (لاجر) در تحقیقی بر اشعار فاطمی در مقاله: «تحلیل ساختاری و محتوایی سیمای حضرت زهرا (علیها السلام) در اشعار شاعران شیعی معاصر عربی و فارسی» (۱۳۹۷)، از جهت سبکی به عوامل: تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه برای تحلیل تصویرسازی‌ها در اشعار پرداخته و از باب مطالعه ساختاری، معتقد است بهره‌مندی از بررسی سبکی خارجی و داخلی و قافیه و نظام واژگانی خاص در خلق تصویر - جذاب بر مخاطبان تأثیری عمیق نهاده است.

- شهین قاسمی در مقاله: «بررسی ویژگی‌های شخصیتی حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) در شعر پس از انقلاب اسلامی» (۱۳۹۳)، جنبه‌های گوناگون: روایی، تاریخی، فلسفی و تخیلی شعر فاطمی را مطرح نموده است و برای هر کدام از ویژگی‌های شخصیتی حضرت فاطمه (علیها السلام) یک بیت مثال از

شاعران پس از انقلاب آورده است؛ البته این شاعران معمولاً مداح سنتی نیستند، مثل این تحقیق که از ساختارهای مختلف اشعار فاطمی، مثال آورده است.

-فرزانه بستانی در پایان‌نامه «بررسی و تحلیل اشعار حضرت فاطمه علیها السلام در دیوان پسنج شاعر انقلاب» (۱۳۹۲)، تحقیقی سبک‌شناسانه بر اشعار: غلامرضا سازگار، سیدرضا مؤید، محمدعلی جاهدی، محمدجواد غفورزاده، علی انسانی، ارائه داده است. این تحقیق پس از شرح احوال شاعران به مضامین اشعار فاطمی آن (تذک، احسان و نیکوکاری، دین‌داری، حجاب و عفاف، دفاع از امامت شوهرداری، شب‌زنده‌داری و...)، موسیقی بیرونی (انواع وزن و حرر عروضی) و موسیقی کناری (انواع ردیف و قافیه)، بدیع (آرایه‌های لفظی و معنوی) و صورخیال (تشبیه، استعاره، کنایه، مجاز، پرداخته و در پایان، نمودارهایی از موارد فوق آورده است.

-داود صفا و سید محمود نجاتی حسینی در مقاله «تحلیل محتوای مداحی‌های مذهبی مردم‌پسند» (۱۳۹۰) به مداحی‌های سنتی پرداخته‌اند. این مقاله، ویژگی مداحی سنتی را توجه بیشتر به متن و محتوای نوحه‌ها و سبک و نحوه اجرا، موسیقی، آهنگ، لحن و مضمون‌بندی، توصیف نموده است، «به نحوی که در مداحی‌های سنتی، موارد ذکر شده از یک

قاعده خاص تبعیت می کنند.» (صفا، نجاتی حسینی، ۱۳۹۰: ۱۵۰).

- محسن حسام مظاهری در کتاب «رسانه شیعه» (۱۳۸۹) به مداحی و مداحان سنتی می پردازد و تحقیقی درباره قالب های شعری، مشخصات زبانی و درون مایه اشعار آنان ارائه می دهد که جامعه شناسانه است و ساختاری نیست و بیشتر به اشعار عاشق رایی و حسینی پرداخته و تقریباً اشاره ای به موضوعات اشعار فاطمی نداشته است.

- سوده غفاری در پایان نامه «تحلیل گفتمان مداحی با مقایسه سبک سنتی و غیر سنتی» (۱۳۸۷)، مداحی و مرثیه سرایی را به عنوان پدیده ای زبانی از نوع ادبی شعری و سپس تغییرات گفتمان مداحی ها را (در سطح واریگانی) که متأثر از تغییرات جامعه هستند بررسی نموده است. در این پایان نامه، دیدگاه نقش گرا در قالب تحلیل های گفتمانی و انتقادی استفاده شده است. پژوهشگر با تحلیل متن نوشتاری مداحی ها و نحوه تطبیق زبان گروه های مختلف اجتماع با شرایط هر زمان، معتقد است، لایه های درونی و عمیق تری از ناگفته های فکری و احساسی افراد جامعه بازگو گشته است؛ اما به سبک ساختاری مداحی سنتی پرداخته است.

هیچکدام از مطالعه‌های ارزشمند فوق به ساختارهای بیت به بیت اشعار و سبک ساختاری نپرداخته‌اند.

مبانی نظری

۱. سبک ساختاری

در سبک‌شناسی ساختاری «همه اجزای متن ادبی در ارتباط با اجزای دیگر بررسی می‌شود و عناصر جزئی در رابطه با کل سیستم نگریسته می‌شوند و هدف اصلی رسیدن از شکل و ساخت به محتوا اثر است. در این روش با دریافت تناسب‌های ساختاری میان آواها، واژه‌ها و ساخت‌های نحوی، می‌توان ویژگی‌های سبکی اثر را شناسایی کرد و بدین طریق پس از بررسی اجزای اثر و ارتباط با محتوای اثر می‌توان به نقد متون نیز پرداخت.» (رضایی و خورشیدی ۱۳۹۳: ۱۷)، به همین دلیل وی دسزن معتقد است: «سبک‌شناسی ساختاری، مطالعه گفتمان ادبی از منظر زبان‌شناختی است.» (لیهان و گرین ۱۳۸۳: ۴۸)

بسیاری از کلمات، در کوچکترین قالب شعر یعنی «بیت» و حتی «مصرع»، عواملی هستند که دارای انعکاسی خاص بوده و فهم فراگیری را القا و اعمال می‌نمایند و موجب وضع قاعده‌ای برای تعیین یک ساختار می‌شوند؛ این کلمات به تنهایی یا با کلمات دیگر، ساختارها را تشکیل می‌دهند.